

V O D I Č

**ZA OSTVARIVANJE LJUDSKIH
PRAVA**

U okviru projekta „Unapređenje usluga socijalne zaštite za ugrožene kategorije stanovništva u opštinama Bosilegrad i Trgovište“ koji realizuje Centar za kulturu, informisanje i zaštitu prava nacionalnih manjina RAZVITIE uz finansijsku pomoć Ministarstva za brigu o porodici i demografiju

ŠTA JE OVAJ VODIČ I KOME SLUŽI?

Ovaj kratki vodič pred vama trebalo bi da vam posluži da se podsetite kako da ostvarite svoja prava vezana za lična dokumenta, školu, posao, odlazak lekaru, zaštitu krova nad glavom ili povećanje bezbednosti u sredini u kojoj živite.

Namera nam je da se u ovom kratkom vodiču podsetimo osnovnih pravila i propisa kojima su nam svima garantovana prava da imamo lična dokumenta, da škola bude okruženje gde se uči, a ne izvor stresa i problema za decu, da se zaposlimo ili da bolje štitimo svoja prava kad smo zaposleni. Pored toga, ovim vodičem želimo da se podsetimo i da su nam prava garantovana isto tako i kod lekara, bilo u domu zdravlja ili u bolnici, da nam socijalna pomoć ne zavisi od raspoloženja radnika u centru za socijalni rad i da niko ne može da nas izbací na ulicu i ostavi bez krova nad glavom.

ŠTA JE KORISNO ZNATI KAD POKUŠAVATE DA OSTVARITE SVOJA PRAVA?

Kad god dobijete pismo iz opštine, od policije ili bilo koje druge državne institucije kojoj ste se obratili za ostvarivanje svojih prava, odmah fotografišite dokument i na njegovoj poledini napišite datum kad ste ga primili!

Često su u tim dokumentima ostavljeni rokovi za slanje dopune ili žalbe, pa je važno da, u slučaju da vam je potrebna pravna pomoć, znate kog tačno dana ste primili dokument.

Svaki vaš zahtev mora da bude primljen!

Zakon zabranjuje da vam na šalteru kažu da „ne primaju takve zahteve“ ili da „dođete drugi dan“. U tom slučaju, zahtevajte da vam se izda rešenje o odbijanju prijema zahteva, u skladu sa Zakonom o opštem upravnom postupku, pa ćete videti da službenici na šalteru ipak mogu da prime vaš zahtev.

Na svaki vaš zahtev mora da stigne odgovor organa kom ste se obratili!

Zakonom nije dozvoljeno da doveka čekate na odgovor državnog organa na vaš zahtev. Razlozi kao što su bolovanja, odmori i slična obrazloženja zbog kojih nije moguće odgovoriti na vaš zahtev nezakoniti su.

Ako posebnim zakonom nije propisano drugačije, Zakonom o opštem upravnom postupku vam je garantovano da se na svaki vaš zahtev mora odgovoriti u roku od 30, odnosno 60 dana od dana predaje zahteva.

Ako o vašem zahtevu ne bude odlučeno duže od dva meseca, možete da podnesete žalbu zbog ćutanja uprave. Tu žalbu možete da izjavite čim istekne rok za donošenje rešenja (dva meseca) ili najkasnije u roku od godinu dana posle toga.

Imate pravo na pravni lek!

Kad niste zadovoljni time kako je završen postupak u kom tražite da ostvarite neko svoje pravo (na primer, kad policija odbije da vam prijavi prebivalište ili kad vam centar za socijalni rad odbije zahtev za socijalnu pomoć), imate pravo na žalbu. Pratite uputstva u samom rešenju koje ste dobili – tu se nalaze instrukcije za podnošenje pravnog leka.

Kad predajete zahtev, napravite jednu fotokopiju koju će vam overiti na šalteru s datumom kad ste predali.

Tu kopiju čuvajte, ona je vaš dokaz za to kad ste i šta tražili.

Kad zahtev šaljete poštom, obavezno uzmite povratnicu jer će to biti dokaz kom ste organu i kog datuma poslali neki zahtev.

BESPLATNA PRAVNA POMOĆ

Ko ima pravo na besplatnu pravnu pomoć?

Pravo na besplatnu pravnu pomoć ima svako ko prima socijalnu pomoć ili dečiji dodatak. Ako ne primete socijalnu pomoć, a plaćanje pravne pomoći bi dovelo do vaše socijalne ugroženosti, takođe imate pravo na besplatnu pomoć.

Pravo na besplatnu pravnu pomoć koja je povezana sa zaštitom od porodičnog nasilja imaju sve žrtve porodičnog nasilja bez obzira na to da li su socijalno ugrožene ili ne.

Za šta sve možete tražiti besplatnu pravnu pomoć?

Besplatnu pravnu pomoć možete tražiti ako, na primer, želite da podnesete zahtev za socijalnu pomoć, zahtev za prijavu prebivališta, tužbu za izdržavanje protiv srodnika, da se žalite na rešenje o iseljenju, da izvršite naknadni upis deteta u matičnu knjigu rođenih i slično. Ukoliko vam je samo potreban savet ili informacija kako da ostvarite neko svoje pravo, takođe možete tražiti besplatnu pravnu pomoć.

Kako do besplatne pravne pomoći?

Ukoliko vam je potrebna ova pomoć, možete se obratiti službi za besplatnu pravnu pomoć, koja se najčešće nalazi u zgradi opštine u kojoj živite, ili nevladinoj organizaciji koja je registrovana za pružanje besplatne pravne pomoći.

Zahtev za besplatnu pravnu pomoć možete predati pismeno, putem imejla, a možete je zatražiti i usmeno. Zahtev treba da sadrži vaše ime i prezime, prebivalište ili boravište i broj telefona.

U zahtevu treba da opišete problem zbog kojeg tražite besplatnu pravnu pomoć i priložite dokumenta o navedenom problemu.

Kad predate zahtev za besplatnu pravnu pomoć, služba besplatne pravne pomoći ima rok od osam dana da vam odgovori na zahtev. Ako se proceni da biste pretrpeli štetu koja se ne može nadoknaditi, taj rok može biti i tri dana.

Ako služba besplatne pravne pomoći u roku od osam dana ne odgovori na vaš zahtev, to znači da vam je zahtev odbijen i tada imate pravo da se žalite Ministarstvu pravde. Na tu žalbu Ministarstvo pravde mora da vam odgovori u roku od 15 dana.

DOKUMENTA

Prebivalište

Svi građani Srbije koji žive u Srbiji za stalno imaju prav i obavezu da prijave prebivalište. Prebivalište možete prijaviti ako ste vlasnik kuće ili stana, ako iznajmljujete stan i imate ugovor s vlasnikom ili po drugom pravnom osnovu.

Kako se prijavljuje prebivalište?

U policijsku stanicu treba da donesete:

- vlasnički list,
- ugovor o zakupu,
- rešenje o kućnom broju i slično, kao dokaze o pravnom osnovu stanovanja;
- ličnu kartu vlasnika kuće ili stana gde živite;
- uplatnicu kao dokaz o plaćenju taksi za prijavu prebivališta;
- ličnu kartu

Šta ako nemam ličnu kartu?

Ukoliko ste stariji od 16 godina i nemate ličnu kartu ni prijavu prebivališta, vaš identitet mogu potvrditi dva svedoka koja imaju ličnu kartu ili pasoš. Zahtev za prijavu prebivališta za decu podnosi roditelj, staratelj ili drugi zakonski zastupnik.

Uz zahtev se prilažu sledeći dokazi:

- lična karta roditelja, odnosno staratelja ili drugog zakonskog zastupnika;
- uplatnica kao dokaz o uplaćenju taksi za prijavu prebivališta;
- lična karta za maloletnu osobu koja je starija od 16 godina.

Kako prijavljujem prebivalište za svoju decu?

Za decu mlađu od 16 godina, umesto lične karte, potreban vam je izvod iz matične knjige rođenih. Taj dokument niste dužni sami da pribavljate – možete da date saglasnost da policijska uprava po službenoj dužnosti pribavi izvod iz matične knjige rođenih.

Ako roditelji nemaju istu adresu stanovanja, prijavu prebivališta za dete podnosi jedan od roditelja, uz saglasnost drugog. Kad je neko samohrani roditelj, za prijavu prebivališta deteta nije potrebna saglasnost drugog roditelja.

Za novorođenčad čiji roditelji imaju lične karte i prebivalište na istoj adresi, prebivalište se prijavljuje na adresi roditelja prilikom određivanja matičnog broja (JMBG), preko informacionog sistema MUP-a. Nije potrebno podnositi poseban zahtev, plaćati takse niti odlaziti u policijsku stanicu. Potvrda o prijavljenom prebivalištu dostavlja se roditeljima poštom na kućnu adresu.

Prijava prebivališta za osobe bez pravnog osnova stanovanja

I oni koji žive u neformalnim naseljima, nelegalizovanim kućama, kao i oni koji nemaju dokaze o pravnom osnovu stanovanja jer nemaju saglasnost vlasnika, imaju pravo da prijave prebivalište.

Ako ne možete da prijavite prebivalište na uobičajen način jer nemate dokaz o pravnom osnovu stanovanja, policijska uprava u mestu u kom živite može da vam utvrdi prebivalište:

- na adresi stalnog stanovanja;
- na adresi prebivališta vašeg supružnika ili vanbračnog partnera;
- na adresi prebivališta vaših roditelja;
- na adresi centra za socijalni rad u opštini u kojoj živite.

Potrebno je da se obratite policijskoj stanici u mestu u kom stanujete i nameravate da prijavite prebivalište. Od policijskih službenika zatražite obrasce za utvrđivanje prebivališta.

Ako nemate ličnu kartu ili pasoš, vaš identitet može se potvrditi uz pomoć dva svedoka koja poseduju lične karte ili pasoše.

Obično je potrebno i da popunite izjavu u kojoj ćete navesti ranija mesta stanovanja ili prebivališta, ako ste ih imali, kao i razloge za to što ne možete da prijavite prebivalište na drugi način. U izjavi takođe navedite sve što pokazuje da je mesto u kom pokušavate da prijavite prebivalište centar vaših životnih aktivnosti (tu vam deca pohađaju školu, radite, imate kuću...). Ako imate odgovarajuće dokaze, priložite i njih.

I za utvrđivanje prebivališta potrebno je da priložite uplatnicu kao dokaz o plaćenju taksu.

Kako prijavljujem prebivalište ako sam interno raseljeno lice sa Kosova?

Ako ste interno raseljeno lice sa Kosova, obavezno priložite legitimaciju interno raseljenog lica ili potvrdu iz Komesarijata za izbeglice i migracije. I oni koji imaju prijavljeno prebivalište na Kosovu a ne nameravaju tamo da se vrate mogu da podnesu zahtev da im se utvrdi prebivalište u mestu gde žive. U tom slučaju, u izjavi treba da detaljno obrazložite trajniju povezanost s novim mestom stanovanja i priložite sve dokaze koje posedujete, a koji pokazuju tu povezanost (izvode iz matične knjige rođenih za decu ili potvrde iz škole za decu, dokaz da ste zaposleni, dokaz o prebivalištu supružnika ili vanbračnih partnera, o kupovini nepokretnosti ili bilo koji drugi dokaz koji pokazuje da je mesto u kom živite centar vaših životnih aktivnosti).

I oni koji imaju prijavljeno prebivalište na Kosovu a ne nameravaju tamo da se vrate mogu da podnesu zahtev da im se utvrdi prebivalište u mestu gde žive. U tom slučaju, u izjavi treba da detaljno obrazložite trajniju povezanost s novim mestom stanovanja i priložite sve dokaze koje posedujete, a koji pokazuju tu povezanost (izvode iz matične knjige rođenih za decu ili potvrde iz škole za decu, dokaz da ste zaposleni, dokaz o prebivalištu supružnika ili vanbračnih partnera, o kupovini nepokretnosti ili bilo koji drugi dokaz koji pokazuje da je mesto u kom živite centar vaših životnih aktivnosti).

Važne stvari koje treba da znate prilikom prijave prebivališta

Zahtev za utvrđivanje prebivališta podnosi se u policijskoj stanici, a ne u centru za socijalni rad.

Pojedine policijske stanice upućuju građane koji nemaju prebivalište da prvu ličnu kartu pribave u mestu rođenja i da tu prijave prebivalište, a tek potom da prijave prebivalište u mestu u kom zaista žive. Takvo postupanje je nezakonito.

Centar za socijalni rad ne može da odbije davanje saglasnosti za utvrđivanje prebivališta na njegovoj adresi. Ako saglasnost ne bude data i zbog toga vam bude odbijen zahtev za prijavu prebivališta, imate pravo da se žalite. Ukoliko vam je utvrđeno prebivalište na adresi centra za socijalni rad, potrebno je da se s vremena na vreme javljate centru za socijalni rad da biste preuzimali poštu i druga dokumenta koja vam stižu na adresu na kojoj vam je prijavljeno prebivalište.

Ako menjate prebivalište, nije potrebno da putujete u mesto gde ste ranije stanovali kako biste odjavili prebivalište – prijava prebivališta u novom mestu stanovanja istovremeno će značiti odjavu ranijeg prebivališta.

Prijava rođenja, prijava prebivališta i prijava na zdravstveno osiguranje za novorođenče. Prijave deteta, određivanja imena i prijave na zdravstveno osiguranje mogu da se obave u zdravstvenoj ustanovi u kojoj je dete rođeno. Ti postupci su besplatni.

Da bi ti postupci mogli jednostavnije da se okončaju, potrebno je da roditelji poseduju ličnu kartu. Ukoliko majka deteta ne poseduje ličnu kartu, za dete neće biti pokrenuti postupci za prijavu prebivališta i prijavu na zdravstveno osiguranje. Ako se od majke koja se u bolnici porodila bez zdravstvene knjižice zahteva plaćanje troškova porođaja, važno je da znate da se porođaj smatra hitnim slučajem i da hitnu medicinsku pomoć ne morate da platite (pozovite se na član 17, stav 1, tačku 9 Zakona o zdravstvenoj zaštiti)

Apsolutno je zabranjeno da se troškovi porođaja naplaćuju pretnjama da će zdravstveni radnici zvati policiju, zadržati majku s detetom u bolnici dok se ne plati porođaj ili ma kakvim drugim pretnjama.

Majke koje nemaju dokumenta i kojima bolnice pokušavaju nezakonito da naplate troškove porođaja mogu da podnesu i pritužbu Zaštitniku građana

Ako iz bilo kog razloga nije bilo moguće sprovesti upis deteta u matičnu knjigu rođenih, prijavu prebivališta ili prijavu zdravstvenog osiguranja, roditelji dobijaju obaveštenje da prijava nije završena i da je potrebno da se jave nadležnom matičaru, policijskoj upravi ili filijali RFZO, u zavisnosti od toga koja procedura nije uspešno okončana.

Ako su postupci uspešno završeni, roditeljima će biti dostavljeni izvod iz matične knjige rođenih i uverenje o državljanstvu. Roditelji u zdravstvenoj ustanovi mogu i da izaberu da li žele da im se zdravstvena knjižica poštom pošalje na adresu prebivališta deteta ili da je preuzmu u filijali RFZO.

Šta ako roditelji deteta nisu u braku, dete nije rođeno u bolnici ili mu nije određeno ime?

Ukoliko roditelji deteta nisu u braku, priznanje očinstva se ne može obaviti u zdravstvenoj ustanovi, nego samo pred matičarem, centrom za socijalni rad, notarom ili sudom.

Ako dete nije rođeno u porodilištu, niti je upisano u matičnu knjigu u zakonskom roku, za naknadni upis u matične knjige obratite se opštini gde živite.

Ako dete ne može ni naknadno da se upiše u matičnu knjigu rođenih, možete podneti bilo kom sudu predlog za utvrđivanje vremena i mesta rođenja deteta. Utvrđivanje vremena i mesta rođenja deteta može pokrenuti i centar za socijalni rad.

Ukoliko detetu nije određeno lično ime u zakonskom roku od 30 dana, za određivanje imena deteta nadležan je centar za socijalni rad po mestu prebivališta ili boravišta roditelja, a ako roditelji nemaju prebivalište ni boravište – u mestu gde zapravo borave.

Šta da radimo kad je dete rođeno u inostranstvu?

Ako je dete koje je rođeno u inostranstvu steklo državljanstvo Srbije, ali njegovo rođenje nije prijavljeno u ambasadi ili konzulatu, da bi se dete upisalo u matičnu knjigu rođenih u Srbiji, potrebno je:

- Da se roditelji obrate matičaru prema mestu poslednjeg prebivališta roditelja u vreme rođenja deteta.
- Ako roditelji nisu imali zajedničko prebivalište – obratite se matičaru u mestu prebivališta jednog od roditelja.

- Ako je prebivalište roditelja nepoznato – obratite se matičaru u mestu rođenja jednog od roditelja.
- Ako je mesto rođenja roditelja u inostranstvu – obratite se Matičnoj-sluzbi opštine.

Šta je još važno znati prilikom prijave rođenja deteta koje je rođeno u inostranstvu?

Kad budete išli kod matičara da prijavite rođenje deteta koje je rođeno u inostranstvu, ponesite izvod iz matične knjige rođenih za dete na internacionalnom obrascu. Ako je dete rođeno u državi koja ne izdaje takve izvode, ponesite izvod na obrascu koji je izdat u državi gde je dete rođeno, legalizovan i preveden od strane ovlašćenog tumača.

ZDRAVLJE

Prema Ustavu i zakonu, svako ima pravo na zdravstvenu zaštitu i zdravstveno osiguranje. Uslov da imate zdravstvenu zaštitu jeste da imate overenu zdravstvenu knjižicu.

U nekim slučajevima, oni koji su posebno ugroženi imaju pravo na zdravstvenu zaštitu i bez zdravstvene knjižice. Tako, na primer, trudnice, deca i porodilje imaju pravo na zdravstvenu zaštitu i kad im zdravstvena knjižica nije overena.

Oni koji nemaju overene zdravstvene knjižice, kao i oni koji su bez prebivališta, imaju pravo samo na hitnu medicinsku pomoć.

U domu zdravlja, bolnici ili hitnoj pomoći, lekari i medicinski radnici ne smeju prema vama da se ophode drugačije niti da vam uskrate pružanje kvalitetne zdravstvene zaštite samo zato što ste Rom, Romkinja, interno raseljeno lice, ili zato što pripadate nekoj manjini.

Šta treba da znate kad vam zatreba zdravstvena zaštita?

- Hitna pomoć mora da se odazove na vaš telefonski poziv i da uđe u naselje da bi pružila hitnu medicinsku pomoć.
- Patronažne sestre moraju da uđu u naselje da bi pružile zdravstvenu zaštitu porodici.
- Ukoliko ste Rom ili Romkinja, pomoć u ostvarivanju zdravstvene zaštite možete zatražiti od zdravstvenih medijatorke koje rade pri domu zdravlja u vašoj opštini.

SOCIJALNA POMOĆ

Jedan od važnijih oblika materijalne podrške o kojima odlučuju centri za socijalni rad jeste novčana socijalna pomoć, koju možete ostvariti ako ostanete bez sredstava za osnovne životne potrebe.

Uslovi za dobijanje novčane socijalne pomoći su:

- primanja manja od 9.000 dinara mesečno (pojedinci ili porodice);
- loše materijalno stanje (siromaštvo) podnosioca zahteva (na primer, da ne poseduju stan ili kuću, zemljište, automobil ili druge stvari koje su veće vrednosti).

Radno sposobni pojedinci treba da ispune još neke uslove:

- da nisu zaposleni,
- da nisu odbili ponuđeno zaposlenje,
- da su prijavljeni na evidenciji nezaposlenih lica (da su „na Birou“),
- da se nalaze na školovanju i slično.

Osim o novčanoj socijalnoj pomoći, centri za socijalni rad odlučuju i o drugim vidovima podrške, poput prava na jednokratnu novčanu pomoć, interventnu jednokratnu pomoć, dodatka za tuđu negu i pomoć.

Jednokratna novčana pomoć je pomoć koja pripada pojedincu ili porodici kad se iznenada nađu u situaciji da im je potrebna novčana podrška zbog bolesti ili smrti člana porodice, rođenja deteta, kupovine školskog pribora za učenike ili ogreva za zimu, izlaska sa izdržavanja kazne zatvora i slično. Tu pomoć mogu da dobiju i ljudi koji nisu korisnici novčane socijalne pomoći.

Ukoliko se pojedinac ili porodica zatekne u izuzetno teškoj situaciji ili stambenoj ugroženosti izazvanoj poplavom ili nekom drugom nepogodom u kojoj je uništena ili oštećena kuća ili stan, moguće je da će imati pravo i na interventnu jednokratnu pomoć. Pitajte u centru za socijalni rad koji su uslovi za interventnu jednokratnu pomoć.

Kako biste ta ili druga prava što lakše ostvarili pred centrima za socijalni rad, važno je da se upoznate s nekoliko čestih problema u postupcima pred njima, kao i o načinima na koje ih možete prevazići.

Tražite da vam centar za socijalni rad izda potvrdu o prijemu zahteva i čuvajte je. Bez te potvrde nećete moći da se žalite ako o vašem zahtevu ne bude odlučeno u predviđenom roku.

Ukoliko niste uspeali da predate zahtev u centru za socijalni rad ili iz drugih razloga niste u mogućnosti da podnesete zahtev lično, zahtev uvek možete poslati i poštom.

Pismo obavezno šaljite s poštanskom povratnicom koju će vam poštar vratiti kad centar za socijalni rad primi vaš zahtev. Čuvajte povratnicu kako biste imali dokaz o podnetom zahtevu.

Centar za socijalni rad vas ne može usmeno niti telefonom obavestiti da ne ispunjavate uslove za novčanu socijalnu pomoć – to je nezakonito – nego mora da povodom vašeg zahteva donese pisanu odluku koju će vam dostaviti

Kad u centru za socijalni rad podnosite zahtev za socijalnu pomoć, niste dužni da prikupljate i podnosite izvode iz matične knjige rođenih, uverenja o državljanstvu, uverenja iz katastra ni druge slične dokumente o kojima se vode službene evidencije – centar za socijalni rad mora te dokumente sam da pribavi, osim ako vi ne želite da ih sami prikupljate. Da bi centar za socijalni rad prikupljao vaša dokumenta, potrebno je samo da potpišete saglasnost da centar po službenoj dužnosti pribavi dokumente neophodne za odlučivanje o vašem zahtevu.

Šta je korisno znati pre odlaska u centar za socijalni rad

Prilikom utvrđivanja da li su ispunjeni uslovi za novčanu socijalnu pomoć, izvršilac nasilja u porodici ne smatra se članom porodice. To znači da njegovi prihodi i imovina nemaju veze s pravom žrtava nasilja u porodici da ostvare novčanu socijalnu pomoć, ako ispunjavaju druge propisane uslove.

Tužbe za izdržavanje protiv srodnika koji su dužni da ih izdržavaju (kao uslov za ostvarivanje prava na socijalnu pomoć) ne moraju da podnose oni koji su radno sposobni, nego samo pojedinci ili članovi porodice koji su nesposobni za rad. Ne morate da čekate da se postupak pred sudom završi – dovoljno je da u centru za socijalni rad priložite dokaz da ste predali tužbu nadležnom sudu. Ukoliko niste u mogućnosti da sami podnesete tužbu, obratite se opštini za dobijanje besplatne pravne pomoći ili Inicijativi A 11, koja će vam pružiti savetovanje i pomoć.

ŠKOLA I OBRAZOVANJE

Svako ima pravo na školovanje.

Deca uzrasta od pet i po do šest i po godina moraju da idu u predškolsko. Takođe, moraju da se upišu i da idu u osnovnu školu koja je besplatna. Ako deca upišu srednju školu, a kasnije i višu ili fakultet, povećavaju im se šanse za bolji posao kad odrastu.

U koju školu da upišem dete?

Roditelji ili staratelji deteta imaju pravo da odluče u koju školu će dete upisati. To ne mora da bude škola tamo gde živite, već može biti bilo koja druga škola. Na primer, škola koja je bliža vašem poslu, koja nudi dnevni boravak ili vam više odgovara iz nekih drugih razloga. Upis deteta u specijalnu školu trebalo bi da se razmatra kao poslednja mogućnost zato što se pohađanjem tih škola deca isključuju iz društva i dobijaju lošije obrazovanje.

Važno je znati da se specijalna škola upisuje nakon što interresorna komisija proceni da je detetu u najboljem interesu da pohađa specijalnu školu. Bez obzira na mišljenje te komisije, dete ne može biti upisano u specijalnu školu bez saglasnosti roditelja, koja je obavezna.

Stariji od 15 godina koji nisu završili osnovnu ili stariji od 17 godina koji nisu završili srednju školu takođe imaju pravo na sticanje obrazovanja upisom posebnih programa za obrazovanje odraslih.

Šta vam može pomoći kad je vašem detetu potrebna dodatna pomoć za učenje u školi?

Pedagoški asistent za decu i učenike pruža pomoć i dodatnu podršku u učenju onoj deci kojoj je to potrebno.

Lični pratilac pruža podršku detetu (pomoć prilikom kretanja, hranjenja, oblačenja, dolaska u školu i odlaska iz škole i drugo). Ličnog pratioca plaća opština ili grad gde živite.

Mnoge opštine i gradovi imaju neke programe podrške deci koja žive u siromaštvu ili kojoj je potrebna dodatna podrška za školovanje; to su uglavnom besplatni udžbenici, prevoz do škole, besplatan obrok, dnevni boravak, davanje školske opreme i slično.

Zbog toga bi bilo korisno da, kad upišete dete u školu, proverite da li su u mestu gde živite predviđene te mogućnosti i kako možete da dobijete takvu pomoć.

U školi je naročito zabranjena svaka vrsta nasilja (udaranje, tuče, vređanje i slično).

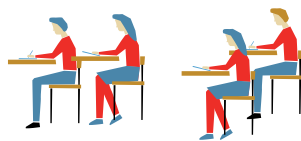

Ako dođe do nasilja u školi, obavezno to prijavite! Postoji sistem zaštite koji ćete pokrenuti kad prijavite nasilje u školi nastavniku, direktoru, pedagogu ili psihologu.

Da li je važno da li moje dete sedi u zadnjoj klupi ili u posebnoj učionici?

I te kako je važno!

Izdvajanje jedne grupe dece u posebna odeljenja (segregacija) strogo je zabranjeno!

To se događa kad su deca i fizički izdvojena iz zgrade škole u koju idu ostala deca ili ukoliko sede u lošijem delu škole. Izdvajanje je često posledica pritiska roditelja većinske grupe da se njihova deca ne mešaju s romskom decom, decom koja su siromašna ili su na neki drugi način manjina. Bez obzira na uzrok, odgovornost za to snosi škola i ona takvo postupanje ne sme dopustiti. Osim što se izdvojena grupa ponižava, tako se ugrožava i pravo na kvalitetno obrazovanje i pravi još veća razlika među decom.

Kako da lakše upišete višu školu ili fakultet?

Postoje posebne olakšice za učenike iz ugroženih grupa (Romi i Romkinje, osobe sa invaliditetom, deca iz jednoroditeljskih porodica i slično) koji žele da se upišu na višu školu ili fakultet. Ukoliko pripadate nekoj od tih grupa, obratite se željenoj višoj školi ili fakultetu radi dobijanje informacija o olakšanom upisu. Olakšice postoje i za domski smeštaj za učenike i studente iz tih grupa.

STANOVANJE

Krov nad glavom je ljudsko pravo! Svako ima pravo na krov nad glavom za sebe i svoju porodicu. Niko ne može da bude iseljen tako da ostane na ulici ili postane beskućnik. Bez obzira na to gde stanujete, izbacivanje na ulicu koje opština ili grad sprovodi bez obezbeđivanja alternativnog smeštaja za vas i vašu porodicu nezakonito je.

Ako neko hoće da vas iseli iz prostora u kojem živite, a vi ne možete sebi da obezbedite drugi smeštaj, država ili opština ima obavezu da za vas pronade drugi smeštaj. To ne može da bude bilo kakav smeštaj, on mora da bude uslovan. To znači da:

- imate ugovor ili neki drugi dokument koji dokazuje da imate pravo da u njemu stanujete;
- u njemu imate vodu za piće, struju za kuvanje, grejanje i osvetljenje, sanitarije i higijensku opremu, kanalizaciju, pristup hitnim službama;
- kad platite kiriju, struju, vodu i grejanje, i dalje imate dovoljno novca za hranu, odeću, lekove i druge osnovne potrebe.

Ako nemate dovoljno za te osnovne potrebe, grad ili opština gde stanujete treba da vam omogući umanjenje troškova stanovanja, računa za komunalne usluge i struju. Da biste saznali koji programi postoje, posetite centar za socijalni rad u mestu u kom živite.

Pored toga, smeštaj u kom živite treba da:

- ✓ štiti od hladnoće, vlage, vrućine, kiše ili vetra;
- ✓ bude na mestu odakle možete da dođete do svog posla, doma zdravlja, škole ili vrtića u koje idu vaša deca.

Ako grad, opština ili neko drugi hoće da vas iseli, to se ne može uraditi bez procedure kojom se garantuje da će vaša prava biti zaštićena. Ko god da sprovodi iseljenje, pre iseljenja mora:

- ✓ da vam uruči rešenje (ili drugi dokument) na osnovu kojeg hoće da vas iseli, a na koje možete da se žalite;
- ✓ da razgovara s vama, da se konsultuje s vama o tome kakav je smeštaj vama i vašoj porodici potreban i gde će se on nalaziti;
- ✓ da vas na vreme pisanim putem obavesti o datumu i vremenu preseljenja;
- ✓ da vam omogući besplatnu pravnu pomoć ukoliko vam je ona potrebna;
- ✓ da vodi računa o tome da se iseljavanje ne obavlja po lošem vremenu, noću, za vreme verskih praznika, pred izbore, pred početak ili kraj školske godine, osim ako se vi sami niste saglasili s tim.

Pretnje da će vas, ako se protivite, opština ili grad iseliti i smestiti u dom za odrasle, a vašu decu u dom za nezbrinutu decu, nezakonite su.

- ✓ Tokom raseljavanja vaše kuće ili naselja u kom stanujete, grad ili opština ima obavezu da:
- ✓ omogući prisustvo organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava da bi se kontrolisalo kako se sprovodi iseljenje;
- ✓ obezbedi prisustvo zaposlenih u opštini ili gradu čija puna imena moraju biti istaknuta na vidljivom mestu;
- ✓ obezbedi prisustvo hitne pomoći, vatrogasaca, socijalnih radnika, službe za prenošenje životinja;
- ✓ popiše štetu na vašem pokućstvu, nameštaju i drugoj pokretnoj imovini koja je nastala tokom iseljenja, kako bi vam se šteta nadoknadila;
- ✓ omogući da zadržite i preuzmete materijal od kojeg je bila izgrađena vaša kuća, baraka ili drugi objekat (cigle, crep, stolariju, daske, grede, najlon, ciradu i slično);
- ✓ snosi sve troškove vašeg preseljenja.

Posle raseljavanja, grad ili opština ima obavezu:

- ✓ da vam obezbedi osnovne životne namirnice i pijaću vodu u periodu od mesec dana od preseljenja;
- ✓ da vam omogući da imate zdravstvenu i socijalnu zaštitu (da prebaci zdravstveni karton iz jednog doma zdravlja u drugi, da

prebaci dokumentaciju iz jednog centra za socijalni rad u drugi, da vam pomogne u dobijanju jednokratne novčane pomoći ukoliko vam je ona potrebna, da vam pomogne pri podnošenju zahteva za socijalnu pomoć);

- ✓ da vam pomogne da prebacite decu u škole i vrtiće koji su u blizini vašeg novog stana ili kuće.

RAD I ZAPOŠLJAVANJE

Posao, odnosno pravo na izbor zanimanja i zaposlenja, pravo je svih građana. Kad tražite posao, najviše ste u kontaktu sa savetnicima Nacionalne službe za zapošljavanje ili „Biroa“, gde prijavljujete da ste nezaposleni i morate da se odazivate na razgovore po pozivu.

Mogućnost da se zaposlite i da ostvarite sva prava proistekla iz rada stižete sa 15 godina života. Osobe mlađe od 18 godina posebno su zaštićene na radu, i to tako da ne smeju da rade prekovremeno niti da obavljaju poslove koji podrazumevaju težak fizički rad. Slična zaštita je predviđena i za trudnice i dojilje.

Šta je važno znati pre odlaska na razgovor za posao?

Tokom razgovora za posao, poslodavac sme da se interesuje samo za informacije o vama koje su vezane za konkretan posao. Pitanja koja se odnose na planove o zasnivanju porodice, bračno stanje, veroispovest, nacionalnost i slično nisu dozvoljena.

Koje sve vrste radnog angažovanja postoje i koja su moja prava kad se zaposlim?

Postoji nekoliko vrsta radnog angažovanja, radni odnos gde je zaključen ugovor o radu i rad van radnog odnosa. Ove druge vrste rada (rad preko agencije za iznajmljivanje radnika, javni radovi, privremeni i povremeni poslovi, dopunski rad) ne pružaju jednaku vrstu zaštite kao radni odnos, mada zaštita i u tim slučajevima postoji.

Nakon zaposlenja, poslodavac je u obavezi da vas prijavi i da ceo iznos plate isplati na račun. Takođe je u obavezi i da uplaćuje doprinose, odnosno naknadu za doprinose za zdravstveno i penziono osiguranje.

Ako radite bez ugovora i bez prijave, to je rad „na crno“ i nemate pravnu zaštitu (na primer, ne možete tražiti neisplaćenu zaradu, novac koji vam poslodavac duguje). Puno radno vreme traje 40 sati nedeljno.

Ukoliko radite i nakon predviđenog radnog vremena, to ne sme biti više od osam časova nedeljno i mora da vam bude plaćeno.

Bezbednost na radnom mestu obuhvata čitav niz mera kojima se čuva zdravlje radnika i sprečavaju profesionalna oboljenja i povrede na radu.

Ukoliko poslodavac nije obezbedio sredstva za rad koja su bezbedna po radnika a radnik se zbog toga nađe u situaciji koja je opasna po njegov život i zdravlje, onda radnik ima pravo da odbije da radi. Primera radi, takva je situacija kad poslodavac ne obezbedi šlem za radnika na gradilištu, specijalna odela za rad u hladnjačama i slično.

Mobing je zlostavljanje na radu koje se može dogoditi među kolegama, ali i između šefa i radnika. To je svako ponašanje čija je svrha da uruši dostojanstvo, ponizi, dovede do uznemirenosti i drugih negativnih pojava po onoga ko je zlostavljan.

Pored toga, „blanko otkaz“ je pojava koja je česta u praksi, mada uglavnom prema svedočenjima radnika, a ređe uz dokaz koji bi se priložio na sudu. To je otkaz ugovora o radu koji je radnik potpisao prilikom zasnivanja radnog odnosa, tako da ga poslodavac može u svakom trenutku aktivirati. Takvo postupanje je zabranjeno zakonom.

Takvo ponašanje uglavnom traje duže vreme i, pored vređanja i ponižavanja, podrazumeva i davanje previše posla, koji se ne može postići, ili čak nedavanje radnih zadataka sa ciljem da se osoba oseti beskorisno i da napusti posao.

Nezakonitim otkazom smatra se svako prekidanje radnog odnosa koje je suprotno izričito navedenim razlozima u zakonu. To je najčešće davanje otkaza bez otkaznog roka, davanje otkaza tokom bolovanja, bez navođenja razloga, zbog sindikalnog delovanja i slično.

Šta da radite ako izgubite posao?

U slučaju prestanka radnog odnosa, nezaposleni ima pravo na novčanu naknadu koju ostvaruje kod Nacionalne službe za zapošljavanje ili „na Birou“.

Rok za prijavljivanje za tu naknadu je 30 dana od prestanka radnog odnosa. Morate se javiti Nacionalnoj službi za zapošljavanje u tom roku jer se prijave koje su podnete posle 30 dana ne uzimaju u obzir.

VEĆA SIGURNOST U ZAJEDNICI

Šta je korisno znati prilikom zaštite prava vezanih za rad?

Uvek se preporučuje da se najpre prikupe dokazi i onda potraži zaštita prava. Dokazi mogu da budu navođenje svedoka, uvid u mejlove ili SMS-ove i slično. Iako se snimanje spornih situacija smatra najlakšim načinom dokazivanja, to zapravo nije najbolja ideja jer neovlašćeno snimanje, objavljivanje i prikazivanje snimka i fotografija predstavlja krivično delo. Zato, kad radnik kojem su povređena prava prikaže snimak kao dokaz, može doći do pokretanja krivične tužbe protiv njega, pa se taj način dokazivanja ne preporučuje.

Za utvrđivanje nepravilnosti na radu kao što su rad na crno, neplaćena zarada i prekovremeni rad treba se obratiti Inspektoratu za rad.

Ukoliko se zbog neke situacije ne osećate bezbedno i u strahu ste da neko može da vas povredi, najbolje je da se obratite policiji za zaštitu. Pored uobičajenih situacija kao što su sukobi među ljudima ili činjenje krivičnih dela, policiji se možete obratiti i u slučaju:

- ✓ proganjanja, a to su situacije kad neko protiv vaše volje pokušava da ostvari kontakt s vama, tako što vas prati, šalje poruke, preti i ucenjuje, zove ili na drugi način koristi priliku da se približi;
- ✓ polnog ili seksualnog uznemiravanja, a to je svako ponašanje (reči, dela, pokazivanja, vicevi, povici i slično) koje ima za cilj da neku osobu seksualno ponizi i izazove strah, neprijateljsko i uvredljivo okruženje;
- ✓ nasilja u porodici, a to je svako nasilje ili pretnja nasiljem prema partneru ili članu porodice. Pored fizičkog (kao što su batine i šamari), nasilje može biti i psihičko (kao što su vikanje, vređanje, ucenjivanje), seksualno ili ekonomsko (kao što je uzimanje novca i drugih sredstava kako bi nasilnik imao punu kontrolu).

Ukoliko se policija ne odaziva na vaše prijave, ne želi da dođe u naselje kad je zovete ili ne postupa po vašim prijavama, to znači da su vam službenici policije narušili ljudska prava. U tom slučaju imate mogućnost da se obratite Sektoru unutrašnje kontrole MUP-a.

